

Considerații asupra conversiunii în limba română actuală

AIDA TODI

Facultatea de Litere

Universitatea „Ovidius” Constanța

Situată la granița dintre lexic (prin faptul că servește la îmbogățirea vocabularului) și morfo-sintaxă (prin aceea că implică aspecte gramaticale), mai productivă în limbile predominant analitice, față de cele sintetice, conversiunea (numită și schimbarea valorii gramaticale sau a clasei lexico-morfologice) este definită, în lucrările românești de lingvistică, drept un „procedeu gramatical (morfo-sintactic sau, în exclusivitate, sintactic) de trecere a unui cuvânt de la o parte de vorbire la alta, deci un procedeu gramatical de formare de cuvinte noi din cuvinte existente în limbă” (DSL, 1997, 137), deosebindu-se de derivare, la care trecerea de la o clasă morfologică la alta se realizează prin atașarea de afixe derivate (DSL, 1997, 137-138).

Alte studii acordă termenului în discuție o accepțiune mai largă, desemnând prin conversiune orice procedeu de trecere de la o clasă morfologică la alta, inclusiv derivarea sau chiar (în literatura lingvistică de limbă engleză) trecerea unui nume propriu în nume comun sau a unui nume abstract într-unul concret (DSL, 1997, 138). Menționăm că în cercetarea noastră am utilizat noțiunea de conversiune în prima accepțiune, utilizată în general de lucrările românești de lingvistică.

DSL mai precizează faptul că „în operația de conversiune, trecerea la o nouă parte de vorbire este marcată, m o r f o l o g i c, prin *selecția mărcilor flexionare proprii noii clase* (dacă este o clasă flexibilă) sau prin *invariabilitate* (dacă este o clasă neflexibilă), iar s i n t a c t i c, prin *aparitia în contexte specifice noii clase și cu funcțiile acesteia*” (DSL, 1997, 138, s.n.).

1.1. Un prim criteriu de clasificare a tipurilor de conversiune are în vedere clasa morfologică în care se încadrează noul cuvânt. Din acest punct de vedere se poate vorbi despre *substantivizări*, *adjectivizări* sau *adverbializări* ale unor părți de vorbire; sunt situațiile cele mai frecvente, dar nu singurele. Se știe că aproape orice parte de vorbire poate deveni substantiv, în primul rând prin acceptarea unui morfem de determinare (articol hotărât sau nehotărât), a unui articol demonstrativ (*leneșul de acolo, oful tău, e un prost*, i-am făcut *un bine, cel mic* a plâns toată ziua) sau prin acceptarea unui determinant adjectiv (acest *tânăr*, câțiva *bătrâni* etc.); de asemeni, majoritatea pronomelor, cu puține excepții, se adjectivizează; la fel se întâmplă cu cele mai multe verbe la participiu; în sfârșit, la adverbializare se pot da exemple destul de numeroase ale unor adjective trecute la această clasă (m-a privit *fix*, se poartă *ciudat*, se îmbracă *elegant*, cântă *frumos* etc.).

1.2. Dacă avem în vedere clasa morfologică de origine, distingem conversiuni ale substantivului, ale adjectivului, ale pronumelui, ale verbului etc. în diverse părți de vorbire. Din acest punct de vedere, clasificarea propusă la 1.1. se poate nuanța; astfel, se

vorbește despre o substantivizare a adjectivului, a pronumelui, a verbelor la diferite moduri nepersonale, a adverbului, a interjecțiilor; despre utilizarea cu valoare adjectivală a substantivelor, a pronumelor, a unor verbe la moduri nepersonale; despre adverbializarea unor substantive, a unor adjective, a unor verbe, fiecare cu caracteristici distincte.

2.1. Chiar dacă procedeul intern dominant de îmbogățire a vocabularului este, în limba română, derivarea, conversiunea se dovedește a fi, în numeroase situații, extrem de necesară, unele dintre tipurile de realizare a acestui procedeu generalizându-se în timp: substantivizarea infinitivului lung, care, progresiv, a ajuns să fie asimilată cu derivarea (din cauza dispariției formelor și a construcțiilor verbale cu infinitivul lung, numeroase gramatici consideră că formele cu *-re* constituie derivate substantivale, iar *-re* este un sufix substantival), substantivizarea supinului, adjectivizarea participiului (unde morfemele *-at, ut, -it / -ît* sunt interpretate adesea ca sufixe adjectivale), utilizarea, cu valoare adverbială, a unor substantive etc.

2.2. Procedeul are o vechime mare în limba română; el poate fi întâlnit încă din primele texte românești, unde trecerea dintr-o clasă gramaticală la alta era dictată, cel mai adesea, de necesități obiective, printre care insuficiența vocabularului și sărăcia mijloacelor de exprimare în limba română veche; în timp, unele schimbări de clasă lexicomorfoloică s-au gramaticalizat; situații de tipul celor enumerate la 2.1. sunt frecvente în toate epocile de evoluție a limbii române, poate cu predominarea substantivizării supinului, în româna veche, față de substantivizarea infinitivului lung. Cu alte cuvinte, nu este vorba despre un procedeu recent, el având o „tradiție” îndelungată în limba română și intrând uneori în concurență cu derivarea, procedeul intern dominant de îmbogățire a vocabularului.

2.3. Deși, de-a lungul timpului, limba română și-a rafinat mijloacele de expresie, îmbogățindu-se atât prin împrumutul masiv din alte limbi, cât și prin preluarea, în special din limbile romanice, a unor sufixe/suffixoide, prefixe/prefixoide, devenite, pe teren românesc, extrem de productive, conversiunea nu a pierdut deloc teren; dimpotrivă, ea continuă să fie utilizată, uneori, ca modalitate de evitare, prin sinonimie, a repetiției; altele pentru stabilirea unei diferențe semantice între cuvântul obținut prin schimbarea valorii gramaticale și unul derivat de la același radical; nu rareori tendința spre economie, spre o exprimare mai rapidă, stă la baza acestui fenomen; în sfârșit, o analiză atentă a frecvenței cuvintelor obținute prin acest procedeu în diverse stiluri / substiluri ale limbii sau situații de comunicare arată că adesea procedeul în discuție se dovedește a fi extrem de expresiv.

3. Tema prezentării de față o constituie cercetarea unor cuvinte formate prin acest procedeu în limba română actuală, în general, și în perioada postdecembristă, în special. Deși ne-am propus, nu am reușit, în toate situațiile, să datăm cu exactitate apariția acestor termeni, din mai multe motive: în primul rând, Dicționarul limbii române (DLR), până acum câțiva ani singurul care oferea o plasare în timp a genezei cuvintelor, nu a avut răgaz să înregistreze faptele recente de limbă care au stat la baza prezentului studiu; pe de altă parte, multe dintre cuvintele formate prin conversiune se situează oarecum la periferia vocabularului (fiind elemente de argou, termeni familiari ori vulgari sau, deși

frecvent utilizați în limba vorbită și cu o vechime probabil mai mare, nu au fost cuprinși în dicționare); aceasta explică faptul că, deși unii dintre termenii în discuție existau, poate, și în deceniile precedente, lucrările lexicografice dinaintea de 1989, supuse adesea cenzurii, nu i-au înregistrat. Există și situații în care datarea se poate face cu exactitate, cuvintele respective denumind noțiuni apărute după 1989. În aceste condiții, instrumentele de care am beneficiat au fost unele publicații postdecembriste, precum și câteva dicționare apărute în ultimii 13 ani, dintre care menționăm *Dicționar de cuvinte recente*, editia a II-a, al Floricăi Dimitrescu, 1997 (DCR2), pe care îl considerăm cea mai complexă și mai interesantă lucrare lexicografică din ultimii ani, și din care am preluat cele mai multe definiții, datări și trimiteri la unele articole din presă; *Dicționar de argou și expresii familiare ale limbii române*, scris de Anca Volceanov și George Volceanov, 1998 (DAEF). Majoritatea cuvintelor din DCR2 menționând sursa din care au fost preluate, am înregistrat-o și în lucrarea de față. De asemeni, am notat și cuvinte care, fără a fi înregistrate în dicționarele de până acum, au o circulație mai largă sau mai restrânsă.

3.1. Clasificarea pe care ne-am propus să o întreprindem pornește de la criteriile menționate mai sus (1.1. și 1.2.); am adăugat, la aceasta, observații de ordin stilistic, întrucât, după cum se poate constata, repartitia tipurilor de conversiune diferă foarte mult de la un registru stilistic la altul și chiar de la un câmp semantic la altul. Fără a avea pretenția de a prezenta o listă exhaustivă, lucrarea de față își propune să inventarieze doar câteva dintre situațiile pe care le considerăm mai interesante și mai reprezentative pentru limba română actuală.

3.1.1. SUBSTANTIVIZAREA

3.1.1.1. Adjectivul

A. O primă constatare care se poate face este aceea că, în perioada la care ne referim, numeroase adjective devin, prin procedeele amintite mai sus, substantive; fenomenul se produce frecvent în situația în care adjectivul respectiv determină, inițial, un substantiv, pe care ajunge în cele din urmă să îl substituie; cauza o reprezintă „legea minimului efort”; o contribuție însemnată are, probabil, și faptul că adjectivul, astfel substantivizat, poartă o informație mai complexă decât substantivul pe care l-a substituit (de fapt, substantivul nou format cumulează, cel mai adesea, valorile semantice ale celor două cuvinte inițiale). Multe dintre acestea funcționează, în paralel, ca substantive și ca adjective și au intrat deja ca atare în uzul general. Dăm câteva astfel de exemple:

- *adițională*, s.f. (telefon.), „convorbire telefonică suplimentară în raport cu numărul de convorbiri incluse în prețul fix al abonamentului”(1993); din convorbire adițională

- *agravantă*, s.f., „circumstanță cu caracter agravant”(1995); din circumstanță agravantă;

- *anticipate(le)*, s.f., alegerile anticipate, utilizat exclusiv în forma de plural, frecvent, în ultima vreme, în emisiunile T.V.; neînregistrat în DCR;

- *audiovizual,-a*, adjectiv la origine, „(despre mijloacele de comunicare și informare) care se adresează auzului și văzului”(Cont., 7. III. 1961, p. 4 s.a.), este utilizat frecvent, în ultima vreme, ca substantiv (prima atestare ca substantiv pe care o

înregistrează DCR2 este din R.lit., 30. V. 1985, p. 20), dar în perioada postdecembristă apare din ce în ce mai mult cu această valoare;

- *bucureșteană*, s.f., (sport), „echipă sportivă cu sediul în București” (I.B., 28.III.1983, p. 7), explicat în DCR2 ca un derivat (*București* + *-ean* + *-ă*); apreciem că în acest caz avem de-a face cu o conversiune a adjectivului *bucureștean*, din echipă bucureșteană;

- *celular,-ă / mobil,-ă*, (1992), termeni utilizați, cu numai câțiva ani în urmă, doar ca adjective, în sintagma „telefonie (mobilă) celulară” (DCR2), ulterior în contextul (telefon) celular, și apoi folosiți aproape exclusiv ca substantive (neutre), cel puțin în limba vorbită (Mi-am uitat *celularul* acasă / Dacă nu sunt acasă, sună-mă pe *mobil*);

- *democreștin,-a* (1993), s.m.f., adj. (pol.), „democrat-creștin” (și acesta cu dublă valoare: substantiv și adjectiv, înregistrat în DCR2 din presa mai veche: 1974, 1978, 1979);

- *divizionară*, s.f., 1975 (sport), „echipă care activează în una dintre divizii”;

- *flagrant*, adj., s.n. „evident, izbitor, incontestabil”; în sintagma *flagrant delict*, „infracțiune descoperită în momentul săvârșirii ei sau înainte ca efectele săvârșirii ei să se fi consumat” (DP);

- *fundamentalist*, s.m., adj. (DCR2), „extremist de factură religioasă, cu precădere islamică; fanatic”(1991, 1993, 1994);

- *handicapat*, s.m., cu două sensuri: „infirm, invalid”(1993) și „om neputincios, nedescurcăreț și cam sărac cu duhul” (în argoul tinerilor și peiorativ) - DCR2; provenit din persoană / individ handicapat;

- *hexagonală*, s.f. (pol.), „convenție interstatală semnată de șase țări”(1991) - DCR2;

- *homosexual,-ă*, s.m.f., adj., „persoană care întreține relații sexuale cu persoane de același sex”(1994) - DCR2;

- *intermitent,-ă*, s.m.f., „persoană care nu lucrează regulat într-un anumit serviciu”(1992); provenit din angajat intermitent;

- *întreprinzător,-oare*, s.m.f., „persoană care creează și se ocupă de o întreprindere, de o afacere etc.” (1991): din individ întreprinzător / persoană întreprinzătoare;

- *oficial*, s.m., de regulă la plural, cu sensul de reprezentant oficial: oficialii de la Ministerul Muncii; neînregistrat în DCR2;

- *operativ*, s.m. „persoană care lucrează la contrainformații” (1994); din persoană operativă;

- *oranj* (scris și *orange*), s.n. (DCR2) (alim.), „băutură răcoritoare din portocale” (1992);

- *parabolic,-ă*, adj., s.f. (comunic.) (despre antene) „cu un ecran reflectant în formă de paraboloid” (1993, 1994); de la antenă parabolică;

- *simultan*, s.n.(sport), „joc al unui șahist cu mai mulți adversari deodată” (R.l., 26. XI. 1976, p.6);

- *transcendental*, s.m.(1990), „adept al *meditației transcendente*, grup prezentat de către autoritățile comuniste, la mijlocul anilor '80, drept agentură de spionaj și element nociv în viața societății, ai cărui membri au fost pedepsiți prin îndepărtarea din posturile pe care le ocupau sau prin deportare”;

- *tricolor*, s.m., 1975 (sport), „component al echipei naționale”- DCR2;
 - *trilaterală*, s.f. (pol.), „convenție interstatală semnată de trei țări” (1993); din convenție trilaterală;
 - *triunghiular,-a*, adj., s.n., „(competiție sportivă) la care participă trei echipe sau reprezentanți a trei țări”; utilizat în contexte de tipul „va avea loc un triunghiular la care vor participa selecționatele Bulgariei, Ungariei și României” (I.B., 3. III., 1984, p. 7), după DCR2;
 - *țărănist*, s.m. (pol.), „membru al partidului țărănesc”; DCR2 precizează că este vorba despre un cuvânt mai vechi în limba română, dar care a revenit în actualitate după decembrie 1989;
 - *verde*, s.m. (DCR2) (1984, 1985, 1991, 1995) (pol.) folosit mai ales la plural: verzi, partidul verzilor; „aparținător mișcării ecologiste”.
- Adăugăm, la acestea, adjectivele substantivizate *agravantă* (din circumstanță agravantă), *anticoncepțional* (din pilulă anticoncepțională), *antiglouț* (din vestă antiglouț), deja semnalate de lucrările mai noi (Stoichițoiu-Ichim, 2001, 12).

*

O serie de termeni, considerați de DCR2 exclusiv adjective, au început să fie utilizați, în ultima vreme, ca substantive; astfel:

- *aerobic,-ă*, adj., „gimnastică la care mișcările și respirația se sincronizează pe ritmuri muzicale” (I.B., 18. II. 1984, p. 6); este foarte frecvent după 1989, atât ca adjectiv, cât și, în limba vorbită cel puțin, cu valoare substantivală („Mă duc la aerobic(ă)”);
- *logistic,-ă*, adj. (DCR2), „privitor la mijloacele de hrană, de cazare, de transport” etc. (1993, 1995), în contexte de tipul material logistic (RL,1993), sprijin logistic (1993); în ultimii ani se întâlnește frecvent substantivul *logistică*;
- *maidanez,-a*, adj. (DCR2) (despre animale), „fără stăpân” (1992, 1993); în ultimii ani, utilizat preponderent ca substantiv; din câine *maidanez*; recent am auzit, cu același sens, și adjectivul *comunitar*, utilizat cu valoare substantivală (comunitarii lui Băsescu);
- *prespălat,-ă*, adj. (DCR2) (vest.), (mai ales despre blugi) „din material spălat înaintea croirii, astfel încât să rezulte degradeuri”;
- *preuniversitar,-ă*, adj. (DCR2) (înv.), „care precedă perioada studiilor universitare”; în sintagma „învățământ preuniversitar” (1994), dar și substantivizat: *greva preuniversitarilor*.

B. Dacă în exemplele de mai sus substantivizarea adjectivului este dictată mai ales de rațiuni de ordin practic (economia sau rapiditatea exprimării), altfel par să stea lucrurile în cazul registrului argotic, guvernat de metaforă, în care cuvintele formate prin conversiune sunt extrem de expresive; am extras, din DAEF, numeroase adjective utilizate cu valoare substantivală:

- *activ, active*, s.n., în limbajul lumii interlope, „cazier bogat”, intrat și în limbajul comun (*are la activ mai multe furturi/spargerii*);
- *bărboș, bărboși*, s.m., în limbajul cartofilor, „rigă, popă”;

- *bătrân, bătrâni*, s.m., 1. „student din anii mari”, spre deosebire de bobocii din anul I-1995-DCR2; 2. (în argoul militarilor), cu un sens apropiat de acela din argoul studentesc: „cu vechime în armată” și destul de vechi în limba română; s.f. „bancnotă de zece mii de lei” sau „bancnotă de o sută de dolari” (DAEF);
- *buzat, buzați*, s.m.(peior.), „țigan” - DAEF;
- *calmant, calmante*, s.n., 1. „băutură spirtoasă”, „prostituată”; „femeie frumoasă / iubită, amantă” - DAEF;
- *cubice*, s.n., plural, (în limbajul lumii interlope) „zaruri” - DAEF;
- *dosnică, dosnice*, s.f., „femeie care practică sexul anal” - DAEF;
- *dungat, dungați*, s.m., „deținut, pușcăriaș” - DAEF;
- *ecologist, ecologiști*, s.m., (termen glumeț) „vagabond” - DAEF; precizăm că acest cuvânt circulă ca substantiv și în limbajul curent, cu sensul de „reprezentant al Partidului Ecologist” sau de „apărător al ecologiei”;
- *extremă*, s.f., termen existent și în limbajul standard, ca substantiv, este întâlnit, în limbajul lumii interlope, cu sensul de „buzunar lateral” -DAEF;
- *ghebos, gheboși*, s.m., (în argoul școlar), „nota doi”-DAEF;
- *glumeț, glumeți*, s.m., (eufem.) „bolnav psihic, nebun, smintit”;
- *golaș, golași*, s.m. (eufem.) „homosexual” -DAEF;
- *hepatic, hepatică, hepatici, hepatice*, s.m. și f., „persoană de rasă mongolă” - DAEF;
- *ilegalist, ilegalistă, ilegaliști, ilegaliste* (termen glumeț și familiar), „infractor, delincvent” -DAEF;
- *indigo*, utilizat și ca substantiv, în limbajul standard, ca nume de culoare, apare, în limbajul lumii interlope, cu sensul de „infractor profilat pe același tip de delict” -DAEF;
- *liber, liberi*, s.m. (în limbajul deținuților), „deținut nerecidivist, condamnat pentru un delict mai puțin grav, care este desemnat să supravegheze un infractor periculos” - DAEF;
- *lunatic*, s.m. (în jargonul frizerilor) „client care se tunde o dată pe lună”-DAEF;
- *mititica*, s.f.(invar.) (în limbajul deținuților) „pușcărie” -DAEF;
- *mut, muți*, s.m. (peior.), „om lipsit de personalitate” -DAEF; *mută, mute*, s.f. (peior.) „femeie proastă, nătângă” - DAEF; *mutu*, s. invar. (în jargonul spărgătorilor) „lacăt”, „ușă încuiată” -DAEF;
- *neagră, negre*, s.f. (în limbajul deținuților) „dispozitiv artizanal pentru aprins țigara” - DAEF;
- *ospitalier, ospitalieri*, s.m. (eufem.) „homosexual pasiv” - DAEF;
- *pârâcios, pârâcioși*, s.m. (glum.)-1. „informator”; 2. „securist”; 3. „agent al unui serviciu secret” - DAEF;
- *penală, penale*, s.f. (în limbajul deținuților)- 1. „țigară confecționată din hârtie de ziar și tutunul recuperat de la mai multe mucuri de țigări”; 2. „homosexual pasiv” - DAEF;
- *plimbăreț, plimbăreți*, s.m. (în limbajul lumii interlope), 1. „delincvent care își schimbă continuu locul unde operează”; 2. „vagabond” -DAEF;
- *propriu-zisă*, s.f. sg., „soție, nevastă (mai ales de țigan)” -DAEF;

- *putred, putrezi*, s.m. (în limbajul deținuților) „deținut cu condamnare mare” - DAEF;
- *respectiva*, s.f. art. hot., „soția sau iubita cuiva în raport cu această persoană”;
- respectivul*, s.m. art. hot., „soțul sau iubitul cuiva în raport cu această persoană” - DAEF;
- *sovietică, sovietice*, s.f. (în limbajul deținuților) „lovitură dată pe la spate” - DAEF;
- *specială, speciale*, s.f., 1. „penitenciar cu regim sever”; 2. (în limbajul deținuților) „băutură alcoolică” - DAEF;
- *țestoasă*, s.f., cu două sensuri: 1. „luptător ninja” (1992); 2. (în argoul studentesc) „dubele poliției” (1995) - DCR2;
- *verzișor, verzișori*, s.m., „dolari” - DAEF.

Amintim aici și prezența unor adjective depreciative devenite nume proprii, imediat după 1989:

- *Odiosu'* (și în varianta prescurtată, diminutivală, *Odi*), poreclă dată dictatorului Nicolae Ceaușescu după moarte;
- *Sinistra*, poreclă dată Elenei Ceaușescu, după moarte.

3.1.1.2. Numeralul

- numeralul cardinal *unsprezece* este frecvent utilizat, în sport, cu sensul de „echipă de fotbal”, formată, după cum se știe, din 11 jucători (I.B., 23. XI. 1982, p.3 s.a.) - DCR2;

3.1.1.3. Verbul

a. Infinitivul lung

De dată recentă, dar numai în măsura în care termenii de la care pornesc reprezintă, și ei, noutăți (din punct de vedere lexical sau semantic), sunt și infinitivele lungi ale unor verbe, formate aproape simultan cu infinitivul scurt de la care s-au format. Dicționarele apărute în ultimii ani consemnează substantive ca:

- *aneantizare*, s.f., „dispariție totală” (R. lit., 6/1989, p. 22 s.a.) - DCR2;
- *demonizare*, s.f., „aderare la demonism, la credința în demoni”, în R.l., 10. VI. 1993, p. 1; îl considerăm infinitivul lung cu valoare substantivală al verbului *a demoniza*; ambele au fost înregistrate în aceeași perioadă; DCR2 propune, pentru demonizare, analiza *demon + -izare*, puțin probabilă în situația în care apariția infinitivului lung cu valoare substantivală este, cu foarte puține excepții, o regulă pentru limba română;
- *edictare*, s.f., „decretare, promulgare” (R.l., 9. I.1982, p.1) - DCR2;
- *impozitare*, s.f.(fin.), „acțiunea de a impozita” („22”, 25/1993, p.5); vezi și *impozita*, vb.I (fin.) „a pune impozit” (R.l.21.VII.1994, p.1), ambele preluate din DCR2;
- *indexare*, s.f., 1. „acțiunea de a alcătui un index”; 2. (sens dezvoltat după 1989) „acțiunea de a modifica salariile, pensiile etc. în funcție de un indice economic sau monetar” (R.l., 26. XI. 1992, p.3 s.a.); verbul *a indexa* este semnalat aproximativ în aceeași perioadă (R.l.,20. XI. 1991, p. 2) - DCR2;
- *jurizare*, s.f., „acțiunea de a juriza” (T.L.,26. VIII. 1990, p. 3); verbul *a juriza* este semnalat în presa după această dată (R.l.,29. VIII. 1992, p. 4) - DCR2;

- *nominalizare*, s.f., „propunere (de obicei pentru un premiu)”; cu acest sens îl apare în presa postdecembristă (R.l., 13. I. 1993, p. 3); verbul al cărui infinitiv lung îl reprezintă apare, cu acest sens, în aceeași perioadă (T.L., 4. XII. 1992, p. 2) - DCR2;

- *șuntare*, s.f., „scurtcircuitare” (înregistrat de Tatiana Slama-Cazacu în R. lit., 16-22. XII. 1993, p.13), de la *a șunta*, existent și în dicționarele anterioare - DEX, DLR – DCR2;

- *victimizare*, s.f., „transformarea în victimă” (R.l.14-15. III.1992, p.3); vezi și a *victimiza*, vb.I, „a transforma în victimă” (R.l. 17. III.1992, p.4; R.l. 7. IX. 1993); ambele preluate din DCR2;

- Credem că tot aici ar trebui discutat și substantivul *disponibilizare* (s.f. „concediere”, Ev.z. 17.VI. 1995, p. 2) - preluat din DCR2 și provenit din *a disponibiliza*, verb frecvent în ultimii ani, mai ales în mass-media, cu sensul de „a concedia”; dicționarul amintit nu înregistrează acest verb, deși, alături de *disponibilizare*, apare și *disponibilizat*; ambele cuvinte sunt analizate ca derivate (*disponibil* + *-izare*, respectiv *disponibi* + *-izat*); optăm pentru interpretarea lor ca infinitiv lung cu valoare substantivală, respectiv participiu cu valoare adjectivală, de la verbul *a disponibiliza*, frecvent și poate chiar anterior celor două forme discutate

b. Participiul

- *disponibilizat,-ă*, adj., cu sensul 2 de „concediat” (noi îl considerăm participiu cu valoare adjectivală, nu derivat, ca în DCR2), care se întâlnește frecvent și cu valoare nominală (*disponibilizații din industrie*), situație care nu e consemnată în DCR2;

- *emanat,-ă*, s.m.f., adj. (termen care începe să fie utilizat imediat după decembrie 1989, cel mai adesea cu sens ironic, depreciativ), „îvit pe neașteptate cu ocazia Revoluției din decembrie 1989, propulsat într-o funcție înaltă în stat / într-un partid” (R.l., 228/1990; R.l., 14. III. 1991, p.4).

În registrul familiar și argotic am întâlnit, cu aceeași valoare de substantiv, participiile :

- *colorat*, cu sensul de „șigan”-DAEF;

- *întărită, întărite*, s.f. (în limbajul lumii interlope) „casă de bani” -DAEF;

- *învârtit, învârțiți*, s.m. (peiorativ) 1. „persoană care s-a eschivat (prin favoritism, dare de mită etc.) de la obligațiile militare în timp de război”; 2. „persoană care a ajuns la o situație materială sau socială bună, prin mijloace dubioase”;

- *mascat, mascați*, s.m., „polițist care acționează cu cagula pe față, membru al unei brigăzi antiteroriste” -DAEF;

- *perpelit, perpeliți*, s.m. (în limbajul lumii interlope) „hoț tânăr, fără experiență”;

- *sonat, sonați*, și cu valoare adjectivală, cu sensul de „nebun, smintit”-DAEF;

- *șezut, șezuturi*, s.n. „fese”-DAEF;

- *trăsnit*, ca substantiv și adjectiv, cu sensurile de: 1. „(individ) nebun”; 2. „(individ) excentric” -DAEF.

c. Supinul

Semnalăm, tot în registrul familiar și argotic, următoarele supine înregistrate ca substantive:

- *bățută*, pl. bățute, s.f., „bătaie” - DAEF;
- *băută*, și în varianta *beută*, s.f. „petrecere la care se beau băuturi alcoolice: beție, chef”-DAEF;
- *lălăit*, pl. lălăituri, s.n., „fredonarea unei melodii cu înlocuirea textului prin silaba *la*”; alături de acesta, cu același sens, derivatul *lălăială*-DAEF;
- *produs*, s.n. def. de pl., termen familiar și argotic recent în limba română și neînregistrat, din câte știm, în nici un dicționar, cu acest sens, însemnând „prostituție” (într-un context de tipul „*s-a dus la produs*”).

3.1.1.4. Adverbul

- Cu dublă valoare, adverbială și substantivală, este înregistrat în presa actuală adverbul *bref* (franțuzism)-DCR2- 1. adv., „pe scurt”(1996); 2.comentariu de mici dimensiuni (1996);

3.1.1.5. Prepoziția

- *Contra*, prepoziție cu regim de genitiv, este întâlnită în limbajul familiar și argotic cu valoare substantivală, în expresia *a trage o contră*, cu sensul de „a păcăli, a înșela plin de tupeu pe cineva”-DAEF; *contra* substantivizat se întâlnește și în limbajul sportiv.

3.1.1.6. Interjecția

În ultimii ani remarcăm frecvența unei interjecții utilizate exclusiv ca substantiv și răspândit mai cu seamă în limbajul colocvial: *beep* (scris și *bip*), s.n. „semnal sonor de avertizare emis de un aparat de comunicații; țiuit, piuit” („22”, 5. X.1994, p. 13), provenit din onomatopeea englezească *beep-beep*, răspândită în întreaga lume o dată cu trimiterea sateliților artificiali în spațiu; preluat din DCR2.

Tot cu valoare substantivală apar, în limbajul familiar și argotic, interjecțiile:

- *fâs*, pl. fâsuri, s.n., cu sensurile de: 1. „eșec”; 2. „decepție”-DAEF;
- *fâș-fâș*, s.n. sg., cu sensul de „bani”-DAEF;
- *vâj*, *vâjuri*, s.n., cu sensurile de: 1. „grabă, goană, viteză”; 2. „petrecere, chef, beție”; 3. „plimbare, călătorie de agrement”-DAEF; cu acest din urmă sens apare și substantivul derivat *vâjâială*, din aceeași familie;
- *zdup*, s.n. sg., „închisoare”-DAEF.

3.1.2. ADJECTIVIZAREA

3.1.2.1. Substantivul

Situațiile de adjectivizare a substantivului sunt destul de rare în limba română (mult mai frecvent este, după cum s-a văzut, fenomenul invers, acela de substantivizare a numeroase adjective. Cele câteva exemple pe care le-am întâlnit se comportă ca niște adjective invariabile, se înscriu exclusiv în limbajul familiar și / sau argotic al adolescenților (și nu numai) sau aparțin, unele dintre ele, limbajului sportiv:

- *beton*, adj. invar., 1. „solid, indestructibil”; 2. (în fotbal, despre apărare) „impenetrabil, de nedepășit” -DAEF;

- *brici*, utilizat și ca adverb, cu sensul de „excelent, formidabil”- DAEF;
- *crimă*, „formidabil, extraordinar”- DAEF; uneori întâlnit și în sintagma, cu aproximativ același sens, *crimă și pedeapsă*;
- *tămâie*, s.f., în limbaj familiar și argotic, cu sensul de „prost, ignorant”.

3.1.2.2. Verbul la participiu:

- Apărut înainte de 1989, verbul reflexiv *a (se) autoproclama*, cu sensul de „a se investi cu anumite titluri, de obicei pe nedrept”(Sc. 24. XI. 1966, p. 4), prezintă un participiu frecvent utilizat astăzi, în mass-media, cu valoare adjectivală (*autoproclamata Republică...*), o valoare pe care dicționarele mai noi nu o consemnează (DCR2);
- cu valoare adjectivală, simultan cu aceea de substantiv, apar și participiile *colorat,-ă, -i, -e*, cu sensurile de „șigan” și „negru”; *drogat, -ă, -i, -e*, atât cu sensul propriu („care a consumat droguri”), cât și cu acela figurat, familiar și argotic, de „beat, baut” -DAEF.

3.1.2.3. Interjecția

Situație neobișnuită de conversiune, apariția interjecției cu valoare de adjectiv invariabil poate fi semnalată tot în limbajul familiar și argotic; dăm câteva exemple întâlnite:

- *tralala*, cu sensul de „nebun, smintit, aiurit” -DAEF;
- *țuț*, „bun, frumos; de calitate superioară; excelent” -DAEF.

3.1.3. ADVERBIALIZAREA

3.1.3.1. Substantivul

Limba română cunoaște situații standard (gramaticalizate) de utilizare, cu valoare adverbială, a unor substantive denumind momente ale zilei, anotimpuri sau zile ale săptămânii, care devin adverbe de timp; pe de altă parte, există o altă categorie, a substantivelor care devin adverbe de mod; la ambele clase transformarea se produce prin pierderea flexiunii și apariția acestora în contextele și cu funcțiile adverbului. Exemplele care ilustrează cea de a doua clasă sunt întâlnite aproape exclusiv în limbajul colocvial (termeni familiari, de argou sau în limba vorbită, populară), pentru expresivitatea lor:

- *brici*, utilizat și ca adjectiv, cu sensul de „excelent, formidabil” -DAEF;
- *catran* (pop.), „foarte, extrem de ”-DAEF;
- *chipurile*, destul de vechi în limba română, „ca pretext, pasămite-DAEF;
- *lemn*, 1. „prost, imbecil, cretin”; 2. „inert”-DAEF;
- *lună*, „foarte curat”-DAEF;
- *marfă*, care are, ca al doilea sens, pe acela de „foarte bun, de calitate superioară”-DAEF;
- *salon2*, (despre oameni) „bun, cumsecade, înțelegător; pe care se poate conta”-DAEF;
- *trăsnet*, „extraordinar, minunat” -DAEF;
- *tufă*, „total ignorant într-o problemă” -DAEF; circulă și în sintagma, cu același sens, *tufă de Veneția*.

3.1.3.2. Adjectivul

Tot în argou am întâlnit adverbializări ale unor adjective ca:

- *neted*, „deschis, franc”; „pe față, pe șleau, fără ocol” -DAEF;

cu valori multiple circulă cuvintele :

- *mișto*, „bun, frumos, excelent”(ca adjectiv și ca adverb),”ironie, batjocură”- ca substantiv-DAEF;

- *solo*, „singur, de unul singur”(ca adjectiv și ca adverb)-DAEF.

Adverbializarea adjectivului nu e însă un fenomen izolat și nu se produce numai la periferia lexicului; există o mulțime de adjective care cumulează în mod curent această dublă valoare.

3.1.3.3. Verbul

Verbul la participiu devine destul de rar adverb; de fapt, dată fiind natura lui predominant adjectivală, putem considera că adverbe de tipul: *mi-a vorbit deschis / răstit* reprezintă adverbializări ale unor adjective; la fel și *zis*, regional, cu sensul de „adică” - DAEF.

3.1.4. ALTE SITUAȚII

Am înregistrat aici exemple de schimbare a valorii gramaticale mai puțin obișnuite pentru limba română, pe care le întâlnim fie izolat, într-un singur sau doar în câteva contexte, sau care, chiar dacă sunt mai numeroase, caracterizează un singur registru verbal, de regulă periferic. Cele mai multe cuvinte pe care le-am discutat la acest capitol aparțin limbajului argotic și familiar și sunt extrase din *Dicționarul de argou și expresii familiare ale limbii române*.

3.1.4.1. „Interjecționarea” substantivului.

Trecerea din clasa substantiv în clasa interjecție este un fenomen care se întâlnește exclusiv în limbajul vorbit (Noroc!, Baftă!, Succes!, Atenție!, Liniște!, Prostii!, Sănătate!, Gura!); aceste substantive reprezintă elipse ale unor verbe din propoziții exclamative: (Să ai) noroc / baftă / succes / sănătate!; (Faceți / fă) liniște! (Ține-ți) gura!, (Acordați-mi) atenție! Motivul este, probabil, expresivitatea substantivelor în astfel de contexte, majoritatea cu rol de avertizare:

- *căruță!*, în limbajul lumii interlope, cu sensul de „fugi!”-DAEF;

- *măciuci!*, care, pe lângă sensurile substantivale de :1.”contact sexual” și 2. „vorbărie neserioasă”, este utilizat și ca interjecție, exprimând neîncrederea sau dezacordul -DAEF;

- *mofturi!*, cu sensurile de: 1. „Prostii, aiureli!”; 2. „Fleacuri! Nu contează!” -DAEF;

- *nas!*, utilizat ca interjecție 1. rostit atunci când strănută cineva, cu sensul de „noroc! sănătate!”; 2. „fugi!”-DAEF;

- *neamule!*, cuvânt de adresare folosit de infractori între ei-DAEF;

- *pârtie!*, ca interjecție, cu sensul de „faceți loc! Dați-vă la o parte!”-DAEF;

- *roiu!* ca interjecție, cu mențiunea stilistică „vulgar”(DAEF), apare cu sens de avertizare (fugi!, pleacă!); face parte din aceeași familie lexicală cu verbul *a (o) roi* („a se retrage în mare grabă; a fugi dintr-un loc”) și cu substantivul *roială* (cu sensul de „fugă, plecare precipitată, retragere efectuată în grabă”);

- *spanac!* are, pe lângă sensul substantival, propriu registrului familiar și argotic, de „lucru de calitate inferioară (referitor, mai ales, la producții de factură artistică sau intelectuală”-DAEF), și unul de interjecție, exprimând neîncrederea (ei, aș!) -DAEF;

- *sufletu!* are, ca interjecție, sensul de „ba deloc! ei aș! ioc!” -DAEF;

- *topeală!* apare, în limbajul argotic, cu valoare substantivală, mai ales la plural (topeli, cu sensul de „fugă, retragere precipitată”, în aceeași familie cu verbul *a (se) topi* și derivat de la el); ca interjecție are un sens foarte apropiat de verbul și substantivul din aceeași familie: „fugi! șterge-o! dispari!” -DAEF;

- *ușcheală!*, sinonim cu *topeală*, se întâlnește în condiții similare-DAEF;

- *valea!*, cu sensul de „pleacă, fugi!”; și în varianta *Valencia!*, în care nu am reușit să ne dăm seama dacă s-a stabilit vreo legătură de sens cu numele propriu respectiv sau e vorba, mai degrabă, de o eufonie- DAEF.

Interesante ni s-au părut, tot în registrul argotic, situațiile (izolate, de altfel), în care nume proprii apar utilizate cu valoare de interjecții:

- *Cuba!*, interjecție admirativă întâlnită în limbajul adolescenților cu sensul de „bravo, perfect” -din DAEF;

- *Thailanda!*, tot în limbajul adolescenților, cu sensul de „pleacă! dispari!” -DAEF.

3.1.4.2. Ceea ce am numit „interjecționarea” numeralului este un fenomen care apare tot izolat și tot în argoul tinerilor:

- *șase!* (și în varianta *șase-șase!*), cu sensul de „atenție! păzea!”.

Totuși, dacă avem în vedere statutul extrem de eterogen al clasei numite, în mod tradițional, numeral, credem că situația enunțată mai sus poate fi încadrată în ceea ce am numit „interjecționarea” substantivului.

3.1.4.3. Conversiunea prepoziției în adverb

- *după*, cu valoare adverbială, denumește perioada postdecembristă, având ca antonim pe *înainte*; cu această valoare este înregistrat în DAEF.

În concluzie, dintre toate tipurile de conversiune, cel mai bine reprezentat se dovedește a fi (pe lângă situațiile clasice, de multă vreme gramaticalizate), substantivizarea adjectivului, fenomen deosebit de expresiv în special în limbajul familiar și argotic.

Exclusiv în registrul familiar și argotic se întâlnesc situațiile de substantive utilizate ca interjecții.

BIBLIOGRAFIE SI ABREVIERI

DAEF, Volceanov, Anca, Volceanov, George, *Dicționar de argou și expresii familiare ale limbii române*, Editura Arnina, Slobozia, 1996.

- DRC2, Dimitrescu, Florica, *Dicționar de cuvinte recente*, ediția a II-a, Logos, București, 1997.
- DSL, 1997, Bidu-Vrănceanu, Angela, Călărașu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Științe ale limbii* [în seria *Dicționar general de științe*], Editura Științifică, București, 1997.
- Stoichițoiu-Ichim, 2001, Stoichițoiu-Ichim, Adriana, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, creativitate*, All, București, 2001.

REMARQUES SUR LA CONVERSION GRAMMATICALE EN ROUMAIN ACTUEL

(Résumé)

Ce procédé grammatical de formation des mots est caractéristique surtout aux langues analytiques. Du point de vue morphologique, le passage à une nouvelle classe grammaticale se produit par la sélection des marques flexionnaires propres à cette nouvelle classe. En roumain, le procédé par lequel l'adjectif devient nom s'avère, actuellement, très productif, surtout quand il s'agit du langage familier ou de l'argot; de même, la possibilité du nom de devenir adjectif, adverbe ou interjection représente un procédé très expressif. En utilisant les dictionnaires les plus récents, l'article se propose d'étudier et d'enregistrer les situations les plus fréquentes.